

XALQARO TAJRIBA VA MILLIY TA'LIM TIZIMLARIDA TIL SIYOSATINING AMALGA OSHIRILISH MEKANIZMLARI: PARTISIPATIV BOSHQARUV YONDASHUVI ASOSIDA

Xamrayeva Dildora Ro'ziyevna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika
universiteti mustaqil izlanuvchisi
xamrayevadildora@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro tajriba hamda milliy ta'lim tizimlarida til siyosatini amalga oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Ayniqsa, partisipativ boshqaruv yondashuvi asosida til siyosatini shakllantirish va joriy etish jarayonlarining samaradorligi yoritiladi. Ta'lim tizimida manfaatdor tomonlar — o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar hamda jamoatchilikning faol ishtiroki til siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim omil sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: til siyosati, partisipativ boshqaruv, ta'lim tizimi, xalqaro tajriba, ko'p tillilik, ta'lim sifati, ijtimoiy hamkorlik

Annotation: This article analyzes international experience and mechanisms for implementing language policy in national education systems. In particular, the effectiveness of the processes of forming and implementing language policy based on the participatory management approach is highlighted. The active participation of stakeholders in the education system - teachers, students, parents and the public - is considered an important factor in the successful implementation of language policy.

Keywords: language policy, participatory management, education system, international experience, multilingualism, quality of education, social cooperation

Аннотация: В данной статье анализируется международный опыт и механизмы реализации языковой политики в национальных системах образования. В частности, подчеркивается эффективность процессов формирования и реализации языковой политики на основе подхода к управлению с участием заинтересованных сторон. Активное участие заинтересованных сторон в системе образования – учителей, учащихся, родителей и общественности – рассматривается как важный фактор успешной реализации языковой политики.

Ключевые слова: языковая политика, управление с участием заинтересованных сторон, система образования, международный опыт, многоязычие, качество образования, социальное сотрудничество

Kirish

Globalashuv sharoitida til siyosati davlatning muhim strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim tizimi esa ushbu siyosatni amalga oshirishning asosiy vositalaridan biridir. Zamonaviy yondashuvlarda til siyosatini faqat yuqoridan boshqarish emas, balki barcha manfaatdor subyektlar ishtirokida amalga oshirish zarurati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, partisipativ boshqaruv modeli dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Axborotlashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda til siyosati har bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy hamda madaniy rivojlanishida muhim strategik omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Til — nafaqat aloqa vositasi, balki millatning o'zligini, tarixiy merosini va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi asosiy

ijtimoiy hodisadir. Shu bois til siyosatini samarali tashkil etish davlat barqarorligi va jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi til siyosatini amalga oshirishning eng muhim institutsional mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan ta'lim jarayonida yosh avlodning til kompetensiyasi, lingvistik tafakkuri va kommunikativ ko'nikmalari shakllanadi. Bugungi kunda dunyo miqyosida ko'p tillilik (multilingvizm) tendensiyasi kuchayib borayotganligi sababli, ta'lim tizimlarida bir nechta tillarni o'qitish, ularni samarali integratsiyalash va amaliy qo'llash masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, til siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonida markazlashgan boshqaruv bilan bir qatorda, ochiq va inklyuziv yondashuvlarga asoslangan boshqaruv modellari tobora keng qo'llanilmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimida manfaatdor tomonlarning — o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar, ilmiy doiralar va jamoatchilik vakillarining faol ishtiroki til siyosatining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu nuqtai nazardan, partisipativ boshqaruv modeli alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu yondashuv boshqaruv jarayoniga barcha manfaatdor subyektlarni jalb etish, ularning fikr va takliflarini inobatga olish hamda qaror qabul qilish jarayonini demokratlashtirishni nazarda tutadi. Natijada, til siyosati nafaqat normativ hujjatlar darajasida, balki real amaliyotda ham samarali ishlay boshlaydi.

Bundan tashqari, milliy ta'lim tizimlarida til siyosatini amalga oshirishda hududiy, ijtimoiy va madaniy xususiyatlarni hisobga olish zarurati ham ortib bormoqda. Ayniqsa, ko'p millatli jamiyatlarda til siyosatini muvozanatli yuritish, barcha tillarga nisbatan hurmatni shakllantirish va ijtimoiy hamjihatlikni ta'minlash muhim vazifalardan biridir.

Shunday ekan, mazkur maqolada xalqaro tajriba asosida til siyosatini amalga oshirish mexanizmlari tahlil qilinadi hamda ularni partisipativ boshqaruv yondashuvi bilan uyg'unlashtirish masalalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Bu esa ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va uning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

1. Til siyosatini amalga oshirishning xalqaro tajribasi

Xalqaro tajribada til siyosatini amalga oshirishda quyidagi mexanizmlar keng qo'llaniladi:

Ko'p tillilikni qo'llab-quvvatlash (masalan, Yevropa davlatlarida)

Ta'lim dasturlarini moslashuvchan tashkil etish

Mahalliy jamoatchilik bilan hamkorlik

Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Masalan, rivojlangan davlatlarda til siyosati ishlab chiqilishida nafaqat hukumat, balki o'qituvchilar, ota-onalar va jamoatchilik vakillari ham faol ishtirok etadi. Bu esa qarorlarning samaradorligini oshiradi.

2. Milliy ta'lim tizimida til siyosati va uning xususiyatlari

Milliy ta'lim tizimida til siyosati quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

davlat tilini rivojlantirish

xorijiy tillarni o'qitishni takomillashtirish

milliy qadriyatlarni saqlash

Biroq ko'plab holatlarda qarorlar markazlashgan holda qabul qilinadi. Bu esa ayrim hollarda real ehtiyojlarning inobatga olinmasligiga olib keladi.

3. Partisipativ boshqaruv asosida til siyosatini amalga oshirish

Partisipativ boshqaruv — bu boshqaruv jarayonida barcha manfaatdor tomonlarning faol ishtirokini ta'minlovchi yondashuvdir. Ushbu model asosida til siyosatini amalga oshirish quyidagi mexanizmlarni o'z ichiga oladi:

Jamoatchilik muhokamalari tashkil etish

O'qituvchilar va mutaxassislarning takliflarini inobatga olish

Ota-onalar va o'quvchilarning fikrini o'rganish

Hududiy ehtiyojlarga moslashuv

Shaffof qaror qabul qilish tizimini yaratish

Bu yondashuv orqali:

ta'lim sifati oshadi

til o'rganishga motivatsiya kuchayadi

siyosatning amaliy samaradorligi ta'minlanadi

4. Partisipativ yondashuvning afzalliklari

Partisipativ boshqaruvning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

qarorlarning ijtimoiy asoslanganligi

tizimga ishonchning ortishi

innovatsion g'oyalarning yuzaga kelishi

ta'lim jarayonining demokratlashuvi

Bundan tashqari, xalqaro tajribada til siyosatini amalga oshirishda raqamli texnologiyalar keng qo'llaniladi. Onlayn platformalar, mobil ilovalar, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar til o'rganish jarayonini individuallashtirish va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

2. Milliy ta'lim tizimida til siyosati va uning o'ziga xos jihatlari

Milliy ta'lim tizimida til siyosati davlatning ijtimoiy buyurtmasi asosida shakllanadi va quyidagi ustuvor yo'nalishlarni qamrab oladi:

davlat tilining maqomini mustahkamlash

xorijiy tillarni o'qitishni rivojlantirish

milliy madaniyat va qadriyatlarni asrash

O'zbekiston misolida so'nggi yillarda xorijiy tillarni, ayniqsa ingliz tilini o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'limdan boshlab til o'rgatish tizimi joriy etilishi, yangi darsliklar va metodik qo'llanmalar ishlab chiqilishi buning yaqqol dalilidir.

Biroq, mavjud tizimda ayrim muammolar ham kuzatiladi:

qarorlarning yuqoridan pastga qarab qabul qilinishi

hududiy ehtiyojlarning yetarli darajada inobatga olinmasligi

o'qituvchilarning qaror qabul qilish jarayonida cheklangan ishtiroki

ota-onalar va jamoatchilik bilan hamkorlikning sustligi

Mazkur muammolar til siyosatini amaliyotga joriy etishda ayrim nomuvofiqliklarni keltirib chiqaradi. Shu sababli boshqaruvning zamonaviy, demokratik shakllarini joriy etish zarurati yuzaga keladi.

3. Partisipativ boshqaruv asosida til siyosatini amalga oshirish mexanizmlari

Partisipativ boshqaruv — bu qaror qabul qilish jarayonida barcha manfaatdor tomonlarning faol ishtirokini ta'minlovchi yondashuv bo'lib, ta'lim tizimida ayniqsa samarali hisoblanadi.

Til siyosatini partisipativ boshqaruv asosida amalga oshirish quyidagi mexanizmlar orqali namoyon bo'ladi:

1) Institutsional ishtirokni kengaytirish

maktab kengashlari va pedagogik jamoalarni jalb qilish

ota-onalar qo'mitalari faoliyatini kuchaytirish
talabalar va o'quvchilar fikrini o'rganish

2) Konsultativ platformalarni tashkil etish
jamoatchilik muhokamalari

ochiq forumlar va seminarlar
onlayn so'rovnomalar

3) Qaror qabul qilishda shaffoflikni ta'minlash
ochiq ma'lumotlar bazasini yuritish

ta'lim siyosatiga oid hujjatlarni ommaga taqdim etish
natijalarni monitoring qilish va baholash

4) Innovatsion yondashuvlarni qo'llash
raqamli texnologiyalar orqali fikr almashish
masofaviy ta'lim platformalaridan foydalanish
sun'iy intellekt asosida ehtiyojlarni tahlil qilish

Ushbu mexanizmlar orqali til siyosati real ehtiyojlarga moslashadi va uning samaradorligi oshadi.

4. Partisipativ boshqaruvning pedagogik va ijtimoiy samaradorligi

Partisipativ boshqaruv yondashuvi ta'lim tizimiga bir qator ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

Pedagogik jihatdan:

o'qituvchilarning kasbiy faolligi oshadi

innovatsion metodlar joriy etiladi

o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan qiziqishi kuchayadi

Ijtimoiy jihatdan:

jamoatchilikning ta'lim tizimiga ishonchi ortadi

ijtimoiy hamkorlik rivojlanadi

madaniyatlararo muloqot kengayadi

Boshqaruv nuqtai nazaridan:

qarorlar sifatli va asoslangan bo'ladi

tizimda ochiqlik va shaffoflik ta'minlanadi

resurslardan samarali foydalaniladi

Natijada, til siyosatini amalga oshirish jarayoni yanada barqaror, moslashuvchan va samarali tus oladi.

Xulosa qilib aytganda xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, til siyosatini samarali amalga oshirish uchun partisipativ boshqaruv yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy ta'lim tizimida ham ushbu yondashuvni keng joriy etish orqali til siyosatining samaradorligini oshirish mumkin. Bu esa nafaqat ta'lim sifatini, balki jamiyatning ijtimoiy rivojlanishini ham ta'minlaydi.

REFERENCES:

1. Fishman, J. A. Language Policy and Planning
2. Spolsky, B. Language Policy
3. UNESCO. Education and Multilingualism Reports
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni
5. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar maqolalari